

Külföldiek a magyarországi káptalanokban (1375–1424)

A magyarországi egyházi középréteg kutatásában mind a mai napig kiindulási alapként szolgál Mályusz Elemérnek az a forrásokkal soha alá nem támasztott állítása, amely szerint a külföldi származású kanonokok aránya az egyetemeken szerzett műveltségüknek köszönhetően a 15. század elejéig igen magas. Emiatt pedig a „magyar” származású kanonokoknak az itthoni javadalmakat – Zsigmond király (1387–1437) 1404. évi rendelete segítségével – az „idegenektől” kellett „visszafoglalniuk”. E tézisét Mályusz Elemér a középkori magyar egyházi társadalomról az 1930-as évek végén tartott egyetemi előadásain fogalmazta meg, amelynek anyagát az 1940-es évek közepén öntötte végső formába, ám az írott verzió végül csak 1971-ben jelent meg.¹

A szóban forgó „kultikus” könyvében a címben megadott témát az alábbiakban foglalta össze: a külföldről hazatért valamennyi „klerikus, aki a korszerű műveltség birtokosa, a káptalani javadalmak jogos várományosának érzi magát. (...) A XIII. században még nincsenek elegendő számban olyan klerikusaink, akik igényt emelhetnének a *beneficiumokra*, s igényüket vetélytársaikkal szemben, éppen korszerű tanultságuk alapján, érvényesíteni tudnák. Annyira nincs tiltakozás még a XIV. század közepén sem az idegenek beözönlése, sőt az egyházi javadalmak halmozása ellen, hogy fel kell tennünk: több a káptalani hely, mint a tanult, művelt magyarországi klerikus, akinek érdekei csorbulást szenvednének.” A külföldi személyek fölénye „azonban csak addig maradt annak, amíg a hazai intellektuális réteg számban és ambícióban meg nem növekedett, tanultsága pedig annyira korszerű nem lett, hogy többé már nem lehetett elmellőzni. (...) A magyarországi származású (...) művelt klerikusság meg is találja a módot, hogy lezárja a sorompókat a külföldiek előtt, vagy legalább megnehezítse számukra az érvényesülést. Szembe állítva a XIV. század közepének állapotait a fél évszázaddal későbbivel, eleve valószínűnek látszik, hogy Zsigmond a bullások ellen szóló rendeletét a hazai intellektuális réteg érdekében adta ki. Tehát kb. ekkorra, a XIV. század végére tehetjük azt az időpontot, amikor már volt oly nagyszámú, művelt magyarországi klerikus elem, amely képesnek érezte magát arra, hogy most már az összes

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia–Hadtörténelmi Intézet és Múzeum–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa (MNL Pest Megyei Levéltár 1097 Bp. Vágóhíd utca 7., ctoth.norbert@gmail.com).

¹ Mályusz, 1971. A tanulmányomban a második kiadást használom: Mályusz, 2007. A fentebb leírtakra lásd a kötet előszavait: 7–9. és 11–14.

káptalani helyekre (...) rátegye kezét.”² „A magyar klerikusoknak valósággal vissza kellett foglalniuk a stallumokat, amelyekbe az idegenek akkor ültek be, amikor még nem valamennyiük műveltsége számított korszerűnek.”³

A mályuszi elmélet egyik részét, a magyar klerikusok egyetemjárását, fokozatszerzését, valamint e személyek térfoglalását az esztergomi székeskáptalan példáján már vizsgáltam. Abban a munkámban arra a következtetésre jutottam, hogy a 15. század harmadik évtizedéig az esztergomi kanonokok között alig akadt egyetemet járt személy, aki volt, az is jószerével kizárólag a külföldiek közül került ki, ugyanakkor a 15. század közepén megjelenő tanult hazai javadalmások mindenféle gond nélkül el tudták foglalni a javadalmakat (helyesebben már eleve javadalmaik birtokában tanultak az egyetemen). Mindezzel együtt viszont az is kijelenthető volt, hogy az 1390 és 1490 közötti időszakban alig akadt külföldi a kanonokok között (évről évre csupán 2-3 fő mutatható ki).⁴ A mályuszi érvelésben kiemelt szerepet játszó másik pillér, azaz a külföldi javadalmások felülreprezentáltságának és ennek nyomán a magyarországi káptalani helyek hazai klerikusok általi visszaszerzésének felülvizsgálatát a jelen tanulmányban végzem el.

A „bullások elleni harc”

A „bullások elleni harc” témakörét Mályusz az egyházi társadalomról szóló monográfiájának megjelenése előtt mintegy másfél évtizeddel – és ugyanennyi évvel megfogalmazása után – részletesebben (is) kifejtette: a kérdést nemzetközi kontextusba, mégpedig a bíborosi kollégium által kibocsátott, a magyar uralkodók főkegyúri jogát elismerő 1417. szeptember 19-i bullájának előtörténetébe ágyazva vizsgálta.⁵ A káptalani javadalmak visszafoglalása – röviden összefoglalva – Mályusz szerint a következőképpen zajlott: Zsigmond király 1387. évi trónralépte után éveken keresztül nem vonta kétségbe a pápa egyházi javadalmakat érintő kinevező jogát, ám 1394-ben hirtelen változás állott be: 1394. március 25-én pozsonyi tartózkodása során megparancsolta a pozsonyi káptalan prépostjának és kanonokjainak, hogy javadalmuk elvesztése terhe alatt ne merészljenek olyanokat maguk közé fogadni, akik, noha a pápától vagy legátusától elnyerték a javadalmat, nem rendelkeznek királyi engedéllyel arra vonatkozóan, hogy ténylegesen is elfoglalhassák azt. Az általános rendelet kiadását azzal indokolta, hogy mivel ő a pozsonyi káptalan kegyura, ezért nem nézheti tétlenül, hogy az ottani kanonokságokat többnyire olyan idegen származású bul-

2 Mályusz, 2007. 69.

3 Mályusz, 2007. 97.

4 C. Tóth, 2015a. 117–118.

5 Mályusz, 1958. Tanulmányomban a második kiadást használom: Mályusz, 2005. – A közelmúltban Érszegi Géza egy munkájában kétségbe vont, hogy a Mályusz Elemér által kiadott bíborosi kötelezvény bullának lenne nevezhető, de amellett, hogy – nem igazán világos okokból – újraközölte a forrást, érdemi (ellen)érvet nem hozott a kérdésben (Érszegi, 2014. 176–188.). Lásd még ugyanebben a kötetben Tuszor Péter tanulmányát (Tuszor, 2014. 219–239.).

lások foglalják el, akiknek az ország szokásaiban és a törvényekben való járatlansága miatt különféle hibák és botrányok keletkeznek.⁶

Alig másfél hónap múlva Zsigmond király újból írt a pozsonyi káptalannak, ezúttal azonban konkrétan meg is nevezve, ki ellen irányul az intézkedése. A Budán év nélkül, de minden bizonnyal 1394. május 19-én kibocsátott leveléből arról értesülünk, hogy a pozsonyiak az uralkodó korábbi levele értelmében egy bizonyos bécsi Harthman fia Miklóst, aki a pápától kieszközölt bullával készült elfoglalni egy kanonokságot, kizárták abból, illetve nem engedték neki elfoglalni, amiért Miklós a bulla rendelkezéseit betartva interdictum alá vetette őket. Zsigmond király levelében megerősítette a káptalant eljárásában, és egyúttal meghagyta nekik, hogy ne vegyék figyelembe a rájuk kiszabott egyházi büntetést.⁷

Mint azt már Mályusz Elemér is megállapította, a levél „nagyfontosságú általános kijelentést is tartalmazott: Nem akarjuk – mondotta Zsigmond –, hogy valami bullás, főleg pedig idegen, Magyarországon egyházi javadalmat nyerhessen el”⁸ (*Cumque nos neminem bullatum, specialiter alienigenas, beneficia ecclesiastica in tenetis regni nostri obtinere velimus*).⁹ Mindennek rövidesen a törvényi következménye is meglett, amennyiben az 1397. októberi temesvári országgyűlésen becikkelyezték, hogy „bullások egyházi javadalmat ne nyerhessenek el, kivéve azokat, akik a kegyúrtól kapják”.¹⁰ A folyamat záróakkordja az 1404. áprilisi országgyűlés¹¹ során kiadott és „királyi tetszvény” (*placetum regium*) néven elhíresült rendelet volt. Ebben az uralkodó egyfelől megismételte az 1394. és 1397. évi rendelkezéseket, másfelől pedig – az előző években (1401, 1403–1404) lezajlott összecsapások, illetve a pápának ebben tanúsított szerepe nyomán¹² – tovább bővítette saját mozgásterét és ezzel együtt csorbította a pápai joghatóságot a Magyar Királyságban: az egyházi javadalmak betöltését és elfoglalását kizárólagosan a kegyurak – kivéve, ha azok egyháziak lennének – hatáskörébe utalta. Mindezekon felül pedig az egyházi peres ügyekre vonatkozó, Rómában kiállított iratok kihirdetését királyi engedélyhez kötötte.¹³ (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a rendelet egyházz jogilag természetesen nem volt érvényes, így e szempontból az eseményeket az 1417. évi bíborosi bulla zárta le, amelyben elismerték a magyar királyok főkegyúri jogát.)¹⁴

Visszatérve még az 1394. évi esetre, érdemes utánajárnunk a királyi rendeletek hátterének, avagy – ha fogalmazhatok így – ki miatt robbant ki a fenti ügy? Harthman fia Miklós Bécsből érkezett a Magyar Királyságba, ám nem csak – a talán „papíron” létező – pozsonyi kanonoksága volt az egyetlen javadalma.

6 Mályusz, 2005. 92. A szöveg kiadása: Knauz, 1863. 414., regesztáját lásd: ZsO I. 3339. sz.

7 Knauz, 1863. 416. (dátumára lásd: ZsO I. 3435. sz.).

8 Mályusz, 2005. 93.

9 Knauz, 1863. 416.

10 Knauz, 1863. 417., Mályusz, 2005. 94., vö. Tusor, 2014. 222–224. további irodalommal.

11 Vö. C. Tóth, 2012. 108. 173. jegyzet.

12 A háttérre bővebben lásd: Mályusz, 1984. 54–55., C. Tóth, 2009. 40–50.

13 Mályusz, 2005. 97–99., Knauz, 1863. 419–420.

14 C. Tóth, 2012. 109–114. A kérdés árnyalt elemzését lásd: Tusor, 2014. 227–232., utóéletére lásd még: E. Kovács, 1996. 97–117.

Miklós a magyar forrásanyagban először 1391-ben bukkan fel, amikor IX. Bonifác pápától (1389–1404) – mint pozsonyi kanonok¹⁵ – elnyert egy-egy kanonoki helyet a freisingi és az egri káptalanban, ez utóbbi helyen azonban egyúttal az abaújvári főesperességet is megkapta.¹⁶ A pápai adományt a szokásos indoklason túl (azaz a javadalmak betöltése őt illeti, Miklós példás életet él) azzal is kiérdemelte, hogy jogi tanulmányokat folytat (*qui, ut asserit, in iure canonico studet*).¹⁷ A freisingi és pozsonyi¹⁸ kanonokságáról a pápai iratokon, illetve Zsigmond parancslevelén kívül nincsenek adataim, de az egri székeskáptalanban, úgy tűnik, sikerült elfoglalnia helyét, jóllehet főesperességére csak öt évvel későbből van az első adat: 1394. március közepén még egy bizonyos János volt az abaújvári *archidiaconus*, míg 1396. március közepén már egy Miklós nevű személy állt az élén. Ez utóbbi, későbbi adatainkat figyelembe véve azonos Harthman fia Miklóssal.¹⁹ A következő és egyúttal utolsó említése főesperességének egy 1401. december közepi pápai bulla. Ebből már arról értesülünk, hogy IX. Bonifác a javadalmat, mivel Miklós több éve távol van attól, valamint további egyéb okok miatt elvette hősüinktől és egy bizonyos Oláh Mihály fia Istvánnak adta.²⁰ (A mondott István 1399 óta egri kanonok volt, a főesperességet azonban nem tudni, hogy elfoglalta-e, mivel 1401 és 1404 között nincsen adatunk annak viselőjére, ellenben 1404 júliusában már ismét egy János nevű személy töltötte be azt; István élete végén, 1417-ben rövid időre elnyerte az egri olvasókanonokságot.)²¹

Mályusz Elemér a királyi rendeletek, a törvénycikkely, valamint Harthman fia Miklós (illetve mások pályafutásának) fényében arra a következtetésre jutott, hogy „a bullások elleni intézkedés a kanonokok állásfoglalásának, érdekei védelmének volt a kifejezője”.²² Azaz mindezt másképpen magyarázva, az idézett intézkedések révén a magyarországi „egyházi középélet” lehetőséget kapott arra, hogy meg- és visszazerezze a kanonoki javadalmakat.²³ (Másik oldalról viszont a királynak is lehetősége nyílt tetszése szerint alakítania az egyházi társadalom összetételét.) Felmerül azonban a kérdés, hogy a magyarországi, illetve a pozsonyi testületekben tényleg akkora számban voltak-e jelen külföldiek, hogy – amint azt Mályusz Elemér

15 Érdekes lenne, ha tudnánk, hogy a pozsonyi káptalan miért csak három évvel később, 1394-ben tiltakozott Miklós kanonoksága ellen.

16 1391. január 21. (Mon. Vat. I/3. 131.) Meglepő módon az adatot, jóllehet a forráskiadványt használta, Mályusz Elemér nem hasznosította (vö. Mályusz, 2005. 93., 103. 45. jegyzet).

17 Mon. Vat. I/3. 131.

18 A pozsonyi társaskáptalanban az 1390-es években Harthman fia Miklóson kívül további három, folyamatosan adatolható Miklós nevű kanonokkal találkozni: Berzétei (DL 102 813.) Arnold fia Miklós 1383 és 1398 között (DF 228 316., 227 788.), Dubi (DL 107 498.) vagy Vatai (DL 7862.) Péter fia Miklós 1391 és 1400 között (DF 227 811., ZsO II. 655. sz.) és Szécsényi (ZsO II. 3510. sz.) Kis (ZsO II. 2803., 3772. sz.) János fia (DL 8477.) Miklós 1391 és 1411 között (DF 225 911., ZsO III. 3. sz.).

19 C. Tóth, 2015b. 55–56. (Tévesen állítottam róla, hogy kánonjogi doktor, bár lehet, hogy időközben megszerezte a fokozatot.)

20 Mon. Vat. I/4. 397. Idézi Mályusz, 2005. 103. 45. jegyzet (a nem létező egri kanonokságáról szóló fejtegetés természetesen adataink fényében tárgyaltan).

21 C. Tóth, 2015b. 66., 56., 51.

22 Mályusz, 2005. 93.

23 Vö. Mályusz, 2005. 94–99.; Mályusz, 2007. 97.

feltételezte – uralkodói segítség kellett visszaszorításukhoz. A kérdés megválaszolására céljából összeállítottam a pozsonyi társaskáptalan 1375 és 1424 közötti archontológiáját. Annak érdekében azonban, hogy eredményeimet az általánosság igényével is megfogalmazhassam, nem volt elég egyetlen testület összetételének az elemzése, ezért további tizenkét, többségében székeskáptalan javadalmait gyűjtöttem össze (sajnos az adatok közlésére e helyen nincsen mód, így csak az összefoglaló táblázatokat fogom a tanulmány végén közölni).

A javadalmak származása

Mielőtt azonban rátérnék ezek ismertetésére, azaz a javadalmak – források alapján feltárható²⁴ – származását szembesíteném Mályusz Elemér fentebb vázolt tézisével, néhány szót kell szólnom a vizsgálat időhatáraitól: a gyűjtésemet az 1375. évvel kezdtem, míg a felső időhatárt az 1424. évnél húztam meg. A testületekben helyet foglaló kanonokok származási viszonyait a „mályuszi tézisnek” megfelelően három időmetszetben vizsgáltam. Az első „korszak” az 1375 és 1394 közötti húsz év, amikor még nem érvényesült semmilyen – legalábbis írásos²⁵ – megkötés a javadalmak elfoglalása terén; a második az 1395 és 1404 közötti tíz év, amikor a rendelet, majd a törvény hatásának – elvben – már jelentkeznie kell; végül a harmadik „korszak” az 1405 és 1424 közötti húsz év, amikor a *placetum regium* kibocsátásának már teljes egészében éreztetnie kellett hatását. (Az első és az utolsó évkörök hosszabb voltát az indokolja, hogy így nagyobb biztonsággal „botlunk bele” olyan személyekbe is, akik csak egyszer-kétszer szerepelnek egy adott időszakban, valamint a több adat révén – mivel általában évtizedeken át viselik a különböző javadalmakat²⁶ – könnyebben azonosíthatóak az egyes kanonokok.) Minden egyes testület esetében a származáson túl azt is figyelembe vettem, hogy az illető milyen javadalmat visel, azaz a táblázatokban külön sorokban szerepelnek a nagy- és a kisprépostok (ahol vannak), az oszloposkanonokok, a főesperesek (ahol vannak) és végül az egyszerű kanonokok.

A javadalmak neveit egyfelől a káptalanok saját, hiteleshelyi kiadványaiából (bevallástévők, kiküldöttek, méltóságosban szereplők), másfelől a kanonokok által kibocsátott oklevelekből, valamint a pápai kúriában benyújtott kérvényeikből, illetve pápai bullákból gyűjtöttem össze. A vizsgált évkörökből természetesen azon káptalanok magánlevéltárában lévő kiadványokat is átnéztem, amelyeknek korunkra fennmaradt az anyaga. Az elemzésnél a megtalált kanonokoknak mindig az első feltűnését – mint a bekerülésükhöz vélelmezhetően legközelebbi időpontot – vettem figyelembe. Ugyanakkor két dologban különbséget tettem: azt a személyt, aki évtizedeken (értsd több vizsgálati korszakon) át ugyanazt a javadalmat viselte, csak

24 A gyűjtés módszertanára részletesen lásd korábbi munkámat: C. Tóth, 2013. 103–108.

25 A nagyobb egyházi javadalmak elfoglalásához már az Anjouk uralkodása alatt is uralkodói beleegyezés volt szükséges, vö. Rácz, 1996. 74–75.

26 A számtalan példára lásd az egri, esztergomi és pécsi káptalanok adattárát!

egyszer, legelső felbukkanásakor szerepeltettem;²⁷ azt a személyt viszont, aki egymás után több különböző javadalomban is adatolható, minden vonatkozó korszakban regisztráltam.²⁸ Ugyanakkor azt hangsúlyoznom kell, hogy a következőkben ismertetett arányszámok némileg torzítják az általunk soha meg nem ismerhető valós állapotokat, hiszen káptalani számadáskönyvek híján csak egészen kivételes esetben tudjuk összeállítani egyes káptalanok teljes²⁹ létszámát: egyfelől korántsem mindegy, hogy a százalékosan megadott arányok hány különböző személyt takarnak, másfelől a kisebb létszámú testületek esetében egy-egy újonnan felbukkanó kanonok, ha nem is jelentősen, de módosíthatja az arányokat. Mindazonáltal, amint az a későbbiekből remélhetőleg kiderül, e zavaró tényezők sem fogják érdemben módosítani gyűjtésem eredményét (vö. a 6. táblázat adataival).

A következő fontos kérdés, hogy mely káptalani testületeket vizsgáltam. A kiválasztás szempontjai meglehetősen egyszerűek voltak: egyfelől azokat vontam be a gyűjtésbe, amelyeknek már megjelent a vizsgált ötvenéves időszakra felhasználható (mai szempontok szerinti) adattára, tehát az egri,³⁰ a pécsi³¹ és a váci³² székeskáptalant, illetve azokat, amelyeknek „csak” ki kellett egészítenem az adattárát, így az esztergomi székeskáptalant³³ és a pozsonyi társaskáptalant.³⁴ Másfelől pedig olyan káptalani testületeknek készítettem el hasonló szempontok szerinti adattárát, amelyekkel ismereteim szerint nem foglalkozik senki,³⁵ azaz a bácsi, boszniai, győri, kalocsai, kői/szerémi,³⁶ nyitrai székes-, valamint a pozsegai és titeli társaskáptalanok adattárát állítottam össze.

A következő fontos kérdés annak meghatározása, hogy kiket értünk a „külföldi” vagy – Mályusz Elemér szóhasználatával élve – „idegen” származású kanonokok alatt. Hogyan lehet megkülönböztetni a Magyar Királyság alattvalóit (a továbbiakban a „hazai” szóval is jelölöm őket) a külföldiektől? A legegyszerűbb helyzet az, amikor a forrás mondja meg nekünk, hogy az illető személy honnan származik (például bécsi, pozsonyi), melyik egyházmegyéből érkezett (brixeni, váci). Sajnos azonban e korszakban a káptalani kiadványokban, elsősorban a méltóságosorokban csak ritkán tüntetik fel az egyes személyek keresztnéve mellett más megkülönböztető, például apja,

27 Például Császlóci János fia László 1387 és 1407 között adatolható a hevesi főesperesek között, s jöllehet javadalomviselése mindhárom vizsgálati időszakot átölelte, mégis csak az első, az 1375–1394 közötti periódusban vettem személyét figyelembe (C. Tóth, 2015b. 60.).

28 Például Vicedomini Máté 1395-től esztergomi kanonok, 1407-től honti, 1411 és 1418 között nyitrai főesperes, 1418 és 1428 között pedig esztergomi olvasókanonok volt, két vizsgálati időszakban összesen négyszer vettem fel a nevét, mivel mint látható, egyre feljebb és feljebb lépett a káptalani ranglétrán. Életrajzát lásd: C. Tóth–Lakatos–Mikó, 2014. 214–221., 235.

29 Lásd erre az esztergomi (C. Tóth, 2015a. 19–41.) és a pozsonyi (C. Tóth, 2013. 110.) testületeket.

30 C. Tóth, 2015b.

31 Fedeles, 2005.

32 C. Tóth, 2016.

33 Vö. C. Tóth, 2015a.

34 Vö. C. Tóth, 2013. 114–122.

35 Az erdélyi székeskáptalan archontológiáját Hegyi Géza, a váradiét Belfenyéri Tamás készíti, a szepesi és veszprémi testületeket Török Márta, illetve Karlinszky Balázs dolgozta fel PhD-értekezésében.

36 A két káptalannak az adatok alapján nem volt két külön testülete.

ragadvány- vagy „vezetéknevét”. Eddigi kutatásaim alapján³⁷ viszont egyértelmű, hogy a nem „magyar” javadalomviselők esetében általában szerepeltetik a származási helyüket (nem feltétlen az első említésükkor, éppen ezért célravezető hosszabb időszak vizsgálata, mivel így előbb vagy utóbb kiderül az). Mindebből viszont az következik, hogy azokat a javadalmasokat, akik mindig csak keresztnevükkel szerepelnek, magától értetődően a „hazai”, azaz nem külföldi származásúak közé soroltam. Természetesen újabb források előkerülésével némelyikükről kiderülhet, hogy idegen, de ez érdemben nem befolyásolja az arányokat, ráadásul a fentebbi peremfeltétel vagy alapfeltételezés elfogadása nélkül semmilyen elemzést sem tudunk végezni a megtalált javadalmasok származásával kapcsolatban.

A fentiek rögzítése után a következő kérdésekre keresem a válaszokat: 1. hogyan változik a külföldiek száma és aránya a három vizsgálati időszakban az egyes káptalanokon belül (hol van sok külföldi?), illetve 2) hogyan változik a külföldiek száma és aránya a 13 vizsgált testület esetében? Kezdjük a válaszadást a pozsonyi társaskáptalannal! (Lásd az 1. táblázatot; mint korábban már említettem, az adatok felsorolása szétfeszítené a tanulmány terjedelmi kereteit, ezért minden esetben táblázatos formában közlöm kutatásaim eredményeit. Az egyes táblázatokban csak a releváns információkat tüntettem fel, azaz, ahol nincsen kisprépost vagy főesperes, ott a szóban forgó sorokat nem üresen hagytam, hanem töröltem.)

1. táblázat. A pozsonyi társaskáptalan összetétele 1375–1424 között

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Prépost	1	0	0	1	1	1	2	2	4
Őrkanonok	2	1	0	1	1	2	3	4	7
Kanonok	14	6	6	1	18	4	38	11	49
Összesen	17	7	6	3	20	7	43	17	60

A feltárt adatok alapján a pozsonyi társaskáptalanban az egész időszakot tekintve a javadalmak kicsivel több mint negyedét (28%) külföldiek nyerték el. Ha az egyes időszakokat nézzük, akkor azt látjuk, hogy 1395, azaz a királyi rendelet kiadása előtt a javadalmasok kevesebb mint harmada (29%) volt külföldi. Az arányok a rendelet kiadása, a törvényi szabályzás után sem változtak érdemben, noha némileg emelkedett a külföldiek aránya: ekkor a bekerülteknek pontosan a harmadát (33%) tették ki. Végül a „királyi tetsvény” kibocsátása utáni két évtizedben szinte visszaállt a régi rend: a kanonokok kicsivel több mint negyede (26%) érkezett idegen országból.

Érdeemes összevetnünk adatainkat a későbbi időkkel: Köblös József eredményei szerint a pozsonyi káptalanban 1458 és 1526 között a bekerült személyek – tehát nem a javadalomviselési esetek – majdnem harmada (32%) külföldről érkezett.³⁸ A másfél száz éves időszak alatt tehát érdemben nem változott

³⁷ Lásd korábban idézett munkáimat.

³⁸ Köblös, 1994. 252–254., részletes kifejtését lásd 30–36.

a külföldi javadalmások aránya. Ha javadalomszint szerint vizsgáljuk a kérdést, akkor némi súlyponteltolódás érzékelhető a rangosabb állások felé: a prépostok fele, az őrkanonokok több mint fele az idegenek közül került ki. Különösen feltűnő, hogy az őrkanonoki méltóságot viselők esetében a külföldi származásuk száma és aránya a hazaiakéhoz képest éppen a Harthman fia Miklós ellenében kiadott rendelet után fordult át az idegenek javára. Mindez tehát egyfelől ellentétben áll Mályusz Elemér feltételezésével, amely szerint e rendeletek fő célja a külföldiek kiszorítása és a magyarok helyzetbe hozása lett volna. Ugyanakkor némileg megerősíti Mályusz azon feltevését, amely szerint a bullások ellenében hozott rendelkezések a királyi hatalom játékerét szélesítették: jól mutatja ezt, hogy az idegen származású pozsonyi prépostok általában a királyi udvar fontos szerepet játszó tagjai voltak.³⁹

Egyetlenegy példa nem lehet mérvadó a kérdés eldöntésében, ezért lássuk, hogy a többi tizenkét káptalanban hogyan rekonstruálhatóak az arányok (az egyes káptalanok adatait tartalmazó táblázatokat lásd a tanulmány végén). Az első vizsgálati periódusban (lásd a 2. táblázatot) a pozsonyi társaskáptalanhoz mérhető nagyságrendben talán csak a pécsi és a boszniai székeskáptalanokban voltak jelen külföldi javadalmások, míg a többiben jóval elmaradt ettől az arányuk, sőt két testület esetében egyetlenegy idegen kanonokot sem lehetett kimutatni (az okokat egyelőre felesleges lenne találgatni, jóllehet a déli végeken fekvő káptalan esetében akár a forráspusztulásra is hivatkozhatnánk, de a nyitrai káptalan tekintetében ez már nem állja meg a helyét). Adataink alapján elmondható, hogy a vizsgált 13 testületben a rendeletek kibocsátása előtti időszakban az ismert kanonoki esetek kevesebb mint 11 százaléka volt külföldi (számszerűen a 409 esetből 44), noha – mint látszik – egy-két káptalan esetében mind felfelé, mind lefelé jelentős eltérést tapasztalhatunk.

2. táblázat. A külföldiek aránya az egyes káptalanokban 1375–1394 között

Arány	Káptalan
0 százalék	kői/szerémi, nyitrai
1–10 százalék	kalocsai (4,5), pozsegai (5,8), győri (6), egri (7,7), bácsi (8), váci (8,1), titeli (8,3), esztergomi (9,4)
11–20 százalék	boszniai (20)
21–30 százalék	pécsi (23), pozsonyi (29,2)
Összesített átlag	10,75 százalék

A „változás” évtizedében (lásd a 3. táblázatot), talán a forrásbővülésnek is köszönhetően, némileg átrendeződtek az egyes káptalanokon belüli arányok, de összességében a végeredmény nem sokat változott. A pozsonyi társaskáptalanban a külföldiek aránya ugyan továbbra is elérte az egyharmadot, a pécsi székeskáptalanban ellenben kifejezetten csökkent az arányuk. S jóllehet ebben az évtizedben négy olyan káptalant ismerünk, ahol tíz százalék fölé kerültek számarányukat tekintve a nem hazai klerikusok, ezt mégis jól ellensúlyozza az, hogy ezúttal hat olyan testületet

39 Vö. C. Tóth–Lakatos–Mikó, 2014. 63.

találni, ahol nem lehetett kimutatni idegent. Ezek alapján annyi látszik, hogy a „zsigmondi egyházpolitika” megváltozásának évtizedében a külföldiek aránya szinte alig csökkent vagy legalábbis a statisztikai hibahatáron belül maradt a korábbiakhoz képest, és még mindig közel tíz százalék volt (számszerűen 227 esetből 21).

3. táblázat. A külföldiek aránya az egyes káptalanokban 1395–1404 között

Arány	Káptalan
0 százalék	boszniai, győri, kői/szerémi, nyitrai, pozsegai, titeli
1–10 százalék	bácsi (5,2), egri (6)
11–20 százalék	kalocsai (12,5), esztergomi (13,9), pécsi (14), váci (18,7)
30 százalék felett	pozsonyi (33)
Összesített átlag	9,25 százalék

Mindezek után lássuk, hogy mi történt a *placetum regium* kibocsátása utáni két évtizedben (lásd a 4. táblázatot)! A „mályuszi tézis” értelmében ebben az időszakban a külföldi javadalmasok számának és arányának drasztikusan csökkennie kellett. E feltételezéshez képest a helyzet meglehetősen felemás: egyfelől már egyetlen testületet sem találni, ahol 30 százalék felett lenne az idegen javadalmasok aránya, és ugyancsak csökkent a 10 százalék feletti kategóriába tartozó káptalanok száma is. Másfelől viszont növekedett a 10 százalék alatti csoportba tartozó testületek száma. Mindezek együtt azt jelentik, hogy noha az egyes káptalanok esetében érdemleges változások zajlottak le, és összességében csökkent a külföldi javadalmas esetek aránya a hazai káptalanokban, de még mindig jelentős arányban (8%) képviseltették magukat (számszerűen 448 esetből 36) – mondhatni egyfajta kiegyenlítőds ment végbe.

4. táblázat. A külföldiek aránya az egyes káptalanokban 1405–1424 között

Arány	Káptalan
0 százalék	boszniai, kalocsai, kői/szerémi, pozsegai, titeli
1–10 százalék	váci (3,8), győri (4,2), nyitrai (4,5), bácsi (6), egri (9,5)
11–20 százalék	pécsi (13), esztergomi (14,8)
21–30 százalék	pozsonyi (26)
Összesített átlag	8 százalék

Az egyes időszakok szemlélését követően, ha a teljes, ötvenéves intervallumot tekintjük át, akkor a következőket állapíthatjuk meg (lásd az 5. táblázatot): valamennyi vizsgált káptalant és a teljes időszakot figyelembe véve a külföldiek által viselt javadalmak aránya (9,3%) alig marad el a tíz százaléktól, noha csökkenő tendenciát mutat (10,75–9,25–8%). Talán nem meglepő módon a pozsonyi társaskáptalan kiemelkedik a többi közül, itt a teljes időszakban a kanonoki esetek közel harmada külföldi volt. A ráta másik végén hat káptalant találunk. Közülük a kői/szerémi káptalanban a teljes vizsgálati időszak alatt egyetlenegy külföldit sem találtam, de nagyjából ugyanez mondható el a nyitrai és a pozsegai káptalanról is. Ebbe a csoportba

tartozik még a titeli társaskáptalan is, amely számarányaival talán a legjobban megfelelné a Mályusz Elemér által feltételezett folyamatoknak: 1395 előtt az ismert javadalomviselések közül 8,3 százalék volt külföldi, míg 1395 után egyetlenegy ilyen eset sem volt. Az egri, esztergomi és pécsi székeskáptalanokban a külföldiek javadalomviselési aránya számottevően nem változott a vizsgált korszakokban. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a szintén a nyugati határszélhez közel fekvő győri székeskáptalanban mennyire kevés külföldi kanonoki javadalomviseléssel lehet találkozni.

5. táblázat. A külföldiek aránya az egyes káptalanokban 1375–1424 között

Arány	Káptalan
0–5 százalék	kői/szerémi (0), nyitrai (1,8), pozsegi (2,7), titeli (3,3), győri (3,5), kalocsai (4)
6–10 százalék	bácsi (6,5), boszniai (7,5), váci (7,6), egri (8,3)
11–20 százalék	esztergomi (12,6), pécsi (17,5)
21–30 százalék	pozsonyi (28,3)
Összesített átlag	9,3 százalék

A százalékos arányokon túllépve érdemes számszerűsíteni is adatainkat (lásd a 6. táblázatot), mivel azok sokkal inkább kifejezik azt, hogy mennyire kevés idegen személy javadalomviselésére találunk példát. A tizenhárom testületben az 1375 és 1424 közötti időszakban összesen 1084 különböző javadalomviselésre találtam adatot, amelyből 101 eset volt „külföldi”. Ahogy fentebb azonban már hangsúlyoztam, azért „esetekről” beszélek, mivel minden újabb (első) javadalom említését feltüntettem azoknak, akik sorjában több javadalmat viseltek, azaz „karriert futottak be”, így a megadott szám természetesen kevesebb különböző személyt takar. (E módszerrel kiküszöbölhetőek lettek azok a problémák, amikor forráshiány miatt nem volt egyértelműen eldönthető, hogy ugyanarról a személyről vagy másik, ugyanolyan keresztnévű javadalmasról van szó.) A 6. táblázatban szereplő adatok esetében ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a magyar káptalanokban elenyésző számban voltak jelen külföldi származású kanonokok. E kép valószínűleg akkor sem fog érdemben megváltozni, ha az összes testület adattára elkészül, és az összegyűjtött személyeket származásuk szerint elemezzük.

6. táblázat. Az 1375 és 1424 közötti kanonoki javadalomviselési esetek

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyprépost	24	4	15	2	22	2	61	8	69
Kisprépost	7	3	6	0	11	0	24	3	27
Oszlopos összesen	78	2	34	2	67	8	179	12	191
Főesperesek	71	9	31	2	65	10	167	21	188
Kanonokok	185	26	120	15	247	16	552	57	609
Összesen	365	44	206	21	412	36	983	101	1084

A 6. táblázatból jól leolvasható, hogy – korántsem meglepő módon – a legtöbb külföldivel a nem méltóságviselő kanonokok között találkozunk, noha összességében számuk közel tizede (egészen pontosan 9,36%) a teljes létszámnak, az arányuk fokozatosan, de drasztikusan csökken a három időszakban: 12,3–11,1–6 százalék. A főesperesek tekintetében egészen más kép rajzolódik ki: jóllehet az egész vizsgált időszakot nézve arányuk több mint tíz százalék (11,2%), de az egyes periódusokon belül komoly ingadozásokat figyelhetünk meg. 1375 és 1394 között 11,2 százaléka a főespereseknek külföldi, a középső tíz évben ez majdnem a felére csökkent (6%), hogy aztán az utolsó szakaszban a korábbiakhoz képest is magasabban (13,3%) állapodjon meg. Némileg hasonló folyamatokat figyelhetünk meg az oszloposkanonokok esetében, noha az ötven év alatt összességében kevés (6,3%) külföldi mutatható ki, mégis figyelemre méltó ennek időbeli eloszlása: minden időszakban szinte megkétszereződik: 2,5–5,5–10,6 százalék. A két méltóságviselő rétegnél megfigyelhető változás azonban nem a rendeletek és a törvény kiadásával állhat összefüggésben, hanem azal, hogy sok egyszerű kanonoki javadalmat viselő külföldi személy idővel feljebb lépett a ranglétrán (éppen ezért csökken majdnem a felére a külföldi kanonokok aránya). A nagyprépostok származását nézve hasonló a helyzet az egyszerű kanonokokéhoz: arányuk a teljes vizsgálati időt tekintve bőven tíz százalék felett (11,6%) van, de a három szakasz során folyamatosan csökkent számarányuk (14,2–11,8–8,3%).

Ha már most a vázlatosan közölt, a vizsgált tizenhárom testület személyi állományára épülő, a fentebbi táblázatokban közölt adatainkat összevetjük a Mályusz Elemér által annak idején megfogalmazott gondolatokkal, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a tézis – legalábbis e 13 káptalan esetében biztosan – nem állja ki a források próbáját: jóllehet a külföldi javadalomviselők aránya valamelyest csökkent a királyi rendeletek (1394, 1404) kiadása és azok becikkelyezése (1397) után, de ez a változás olyan kis mértékű, hogy – teljes biztonsággal állíthatjuk – ok-okozati összefüggés nem áll fenn közöttük. Összességében látható, hogy a pozsonyi társaskáptalan összetétele nem mérvadó semmilyen tekintetben: az egyetlen olyan testület, ahol a külföldiek javadalomviselési aránya majdnem mindig elérte az egyharmadot. Ez egyébként korántsem a vizsgált időszak jellegzetessége. Mint említettem már, Köblös József megfigyelése szerint az általa feldolgozott négy késő középkori testületben a külföldiek aránya átlagosan 8 százalék volt, de e tekintetben Pozsony akkor is kiemelkedett: a kanonokok harmadát adták külföldiek.⁴⁰ A budai, fehérvári, győri és pozsonyi testületek összetétele alapján Köblös – módosítva Mályusz e témában tett megállapítását – joggal szögezte le: „ha a külföldiek részaránya jelentősen vissza is esett a XV. század elejétől a magyar egyházi közép-retegben, ez azért nem azt jelentette, hogy teljesen el is tűntek. Az országgyűlési végzések ellenére külföldi klerikusok is zavartalanul élvezhettek magyarországi egyházi javadalmakat, ha »betartották a játékszabályokat«, vagyis megtalálták a

40 Köblös, 1994. 30–31.

megfelelő csatornát a javadalom elnyeréséhez, azután pedig a kellő tevékenységet annak megtartásához.”⁴¹

Mályusz Elemérnek a témában tett és Köblös József által árnyalt megállapítását a fenti adatok fényében radikálisan módosítani kell: a külföldi származású személyek javadalomviselésének visszaszorítására, mivel sem arányuk, sem pedig létszámuk nem volt jelentős a vizsgált időszakokban, semmi sem kényszerítette az uralkodót, és nem hátráltatta a hazai klerikusi réteget a javadalmak megszerzésében. Mindezek viszont azt jelentik, hogy az 1394 és 1404 közötti évtizedben hozott királyi rendelkezések nem a fenti célok miatt születtek meg. Azok kiadását egyfelől egyedi esetek, másfelől pedig a századfordulón kialakult belpolitikai helyzet (polgárháború) és az ennek nyomán fellépő válság (pápai beavatkozás) indokolta. Ráadásul joggal feltételezhető, hogy a becikkelyezett rendelkezések a korábbi gyakorlatot szentesítették a káptalani javadalmak adományozása terén. Végül, értelemszerűen a hazai klerikusok egyetemi fokozatszerzésének vajmi kevés köze lehetett a vonatkozó időszak királyi rendelkezéseivel. E kijelentésemet mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az egyes káptalanokban az egyetemi végzettséggel rendelkező kanonokok száma és aránya meglehetősen alacsonyan állt. A változás e téren csak mintegy három évtizeddel később, az 1430-as évek elején következett be.

Felmerülhet ugyanakkor a kérdés, milyen adatok alapján jutott Mályusz Elemér a jelen tanulmányban részletesen elemzett következtetéseire. Kétségtelen ugyanis, hogy vannak olyan forrásaink – nem is kevés –, amelyek alátámasztják a „mályuszi tézist”, így joggal várható el az ellentmondás feloldása. A helyzet az, hogy egyfajta optikai – a forráspusztulás nyomán más területen is megfigyelhető – csalódás áldozatai vagyunk: a külföldiek javadalomszerzésére vonatkozó források tekintélyes része ugyanis a római kúriában keletkezett. Ezek általánosságban azt tartalmazzák, hogy egy bizonyos személy elnyert egy javadalmat valamelyik káptalanban, ám ebből korántsem következik, hogy azt el is tudta foglalni. Az egyes káptalani testületekről összeállított adattárak alapján azonban könnyen ellenőrizhetővé válhat, hogy a kedvezményezett kimutatható-e az adott intézményben. Remek példákat lehet hozni arra – s legyen elég most csak Harthman fia Miklósról utalni –, hogy valaki ugyan elnyert a pápától egy javadalmat valahol, mégis az itthon keletkezett okleveles forrásaink szerint azt egy másik személy viselte ugyanabban az időpontban. Mindezek alapján az ellentmondás úgy oldható fel, hogy Mályusz Elemér következtetéseit szinte kizárólagosan a „római” forrásokra építette és figyelmen kívül hagyta a magyarországi keletkezésű adatokat. Mályusz védelmében azonban illik megjegyezni, hogy ilyenek nem túl nagy számban álltak rendelkezésre, hiszen az általa használt kevés meglévő káptalani adattár készítői (Kollányi Ferenc, Érdújhelyi Menyhért) nem súlyozták forrásaik keletkezési helye alapján, így sokszor teljesen tévútra vezették és vezetik napjainkban is a gyanútlan felhasználót.

41 Köblös, 1994. 34. Hasonló folyamatokat tudott kimutatni Fedeles Tamás is a pécsi székeskáptalanban (Fedeles, 2005. 96–99.).

A technikai fejlődésnek köszönhetően és a levéltárosok munkája révén azonban elérkezett az idő arra, hogy a magyar történettudomány mind kutatói, mind pedig döntéshozói szinten felvállalja a hazai székes- és társaskáptalanok személyi állományának teljességre törekvő feltárását, az adattárak elkészítését, majd pedig ezek birtokában az egyházi középréteg korszakonkénti újraírását és ezzel együtt Mályusz Elemér kötetének az „alapkivonat” státuszából a historiográfiai előzmények körébe utalását.

FÜGGELÉK

Az egyes káptalanok összesítő táblázatai

Bácsi székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyprépost	1	0	3	0	6	0	10	0	10
Oszlopos összesen	4	0	5	0	5	2	14	2	16
Főesperesek	7	0	4	0	5	0	16	0	16
Kanonokok	11	2	6	1	15	0	32	3	35
Összesen	23	2	18	1	31	2	72	5	77

Boszniai székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyprépost	1	0	1	0	0	0	2	0	2
Oszlopos összesen	3	0	4	0	3	0	10	0	10
Főesperesek	0	0	0	0	1	0	1	0	1
Kanonokok	12	4	8	0	16	0	36	4	40
Összesen	16	4	13	0	20	0	49	4	53

Egri⁴² székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyprépost ⁴³	4	0	1	0	1	0	6	0	6
Oszlopos összesen	4	0	5	0	11	2	20	2	22
Főesperesek	10	2	7	1	17	3	34	6	40
Kanonokok	18	1	18	1	47	3	83	5	88
Összesen	36	3	31	2	76	8	143	13	156

42 Az adatokat részletesen lásd: C. Tóth, 2015b.

43 Az egri székeskáptalanban csak 1430 után vannak kispripostok, de az egyes kispripostok egyúttal valamelyik főesperesség élén is álltak (vö. C. Tóth, 2015b.).

Esztergomi székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyrépost	1	0	1	0	0	1	2	1	3
Kisrépost ⁴⁴	3	2	3	0	3	0	9	2	11
Oszlopos összesen	5	0	3	0	3	1	11	1	12
Főesperesek	11	0	8	1	15	3	34	4	38
Kanonokok	28	3	16	4	25	3	69	10	79
Összesen	48	5	31	5	46	8	125	18	143

Győri székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyrépost	2	0	5	0	3	0	10	0	10
Kisrépost ⁴⁵	3	0	3	0	8	0	14	0	14
Oszlopos összesen	15	0	2	0	5	0	22	0	22
Főesperesek	5	0	3	0	7	0	15	0	15
Kanonokok	16	2	11	0	23	2	50	4	54
Összesen	41	2	24	0	46	2	111	4	115

Kalocsai székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyrépost	3	1	1	0	3	0	7	1	8
Oszlopos összesen	8	0	2	0	4	0	14	0	14
Főesperesek	1	0	1	0	1	0	3	0	3
Kanonokok	9	0	3	1	12	0	24	1	25
Összesen	21	1	7	1	20	0	48	2	50

Kői/szerémi székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyrépost	6	0	0	0	1	0	7	0	7
Oszlopos összesen	9	0	3	0	8	0	20	0	20
Főesperesek	10	0	–	–	–	–	10	0	10
Kanonokok	8	0	1	0	4	0	13	0	13
Összesen	33	0	4	0	13	0	50	0	50

44 Az esztergom-zöldmezei Szent György, az esztergom-hegyfoki Szent Tamás és az esztergomvári Szent István protomártír társaskáptalan prépostjai együttesen.

45 A pápóci és a győri Szent Adalbert társaskáptalanok prépostjai együttesen.

Nyitrai székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Olvasókanonok ⁴⁶	4	0	3	0	2	0	9	0	9
Oszlopos összesen	3	0	1	0	5	0	9	0	9
Főesperesek	2	0	1	0	4	1	7	1	8
Kanonokok	10	0	8	0	10	0	28	0	28
Összesen	19	0	13	0	21	1	53	1	54

Pécsi⁴⁷ székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyprépost	0	1	1	1	0	0	1	2	3
Kisprépost	1	1	0	0	0	0	1	1	2
Oszlopos összesen	5	1	3	1	4	1	12	3	15
Főesperesek	16	7	5	0	8	3	29	10	39
Kanonokok	28	5	28	4	28	2	84	11	95
Összesen	50	15	37	6	40	6	127	27	154

Pozsegai társaskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Prépost	1	1	0	0	2	0	3	1	4
Oszlopos összesen	2	0	0	0	4	0	6	0	6
Kanonokok	13	0	5	0	9	0	27	0	27
Összesen	16	1	5	0	15	0	36	1	37

Titeli társaskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Prépost	2	1	1	0	1	0	4	1	5
Oszlopos összesen	6	0	1	0	7	0	14	0	14
Kanonokok	3	0	2	0	6	0	11	0	11
Összesen	11	1	4	0	14	0	29	1	30

46 A káptalan élén az olvasókanonok állt.

47 Az adatokat részletesen lásd: Fedeles, 2005.

Váci⁴⁸ székeskáptalan

	1375–1394		1395–1404		1405–1424		1375–1424		Összesen
	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	hazai	külföldi	
Nagyprépost	2	0	1	0	4	0	7	0	7
Oszlopos összesen	8	0	2	0	5	0	15	0	15
Főesperesek	9	0	2	0	7	0	18	0	18
Kanonokok	15	3	8	3	34	2	57	8	65
Összesen	34	3	13	3	50	2	97	8	105

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

DF

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár

2. Kiadott források

Mon. Vat.

Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. I/3. *Bullae Bonifacii IX. P. M. 1389–1396.*; I/4. *Bullae Bonifacii IX. P. M. Pars altera. 1396–1404.* Bp., 2000. Reprint.

ZsO

Zsigmondkori Oklevéltár. I–III. (1387–1399, 1400–1410, 1411–1412). Összeállította Mályusz Elemér, Borsa Iván. Bp., 1951–1993. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok, 1., 3–4., 22.)

3. Szakirodalom

C. Tóth

2009 C. Tóth Norbert: *Luxemburgi Zsigmond uralkodása, 1387–1437.* Bp., 2009. (Magyarország története, 6.)2012 C. Tóth Norbert: A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt. In: *Gazdaság és Társadalom*, 4. (2012) Különszám, 102–118.2013 C. Tóth Norbert: A pozsonyi társaskáptalan kanonokai 1425-ben (Az egyházi archontológia készítésének módszertana és gyakorlata). In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica*, 135. (2013) 101–123.

48 Az adatokat részletesen lásd: C. Tóth, 2016.

2015a C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. I. rész. A kanonoki testület és az egyetemjárás.* Bp., 2015. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 7.)

2015b C. Tóth Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. In: *Turul*, 88. (2015) 2. sz. 48–71.

2016 C. Tóth Norbert: A váci székeskáptalan archontológiája 1378–1526. In: *Studia Comitatensia*, Új folyam 2. (2016) 7–33.

C. Tóth–Lakatos–Mikó

2014 C. Tóth Norbert–Lakatos Bálint–Mikó Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bíraskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején.* Bp., 2014. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 3.)

E. Kovács

1996 E. Kovács Péter: A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt (1437–1490). In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve.* Szerk.: Zombori István. Bp., 1996. 97–117.

Érszegi

2014 Érszegi Géza: „...az ország szabadságát a konstanzi egyetemes zsinaton esküvel megerősítették, ahogy az a róla kiadott bullában világosan olvasható.” In: *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.” Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából.* Szerk.: Bárány Attila–Pósán László. Debrecen, 2014. 176–188.

Fedeles

2005 Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526).* Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből, 17.)

Knauz

1863 Knauz Nándor: A bullások. In: *Magyar Sion*, 3. (1863) 411–431.

Köblös

1994 Köblös József: *Az egyházi középélet Mátyás és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával).* Bp., 1994. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 12.)

Mályusz

1958 Mályusz Elemér: *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog.* Bp., 1958. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat, 9.)

1971 Mályusz Elemér: *Az egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Bp., 1971.

1984 Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon.* Bp., 1984.

2005 Mályusz Elemér: *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog.* Máriabesnyő–Gödöllő, 2005.² (Historia Incognita. III. sorozat: Zsebkönyvek, 9.)

2007 Mályusz Elemér: *Az egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Bp., 2007.²

Rácz

1996 Rácz György: Az Anjou-ház és a Szentszék (1301–1387). In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve.* Szerk.: Zombori István. Bp., 1996. 55–81.

Tusor

2014 Tusor Péter: A konstanzi bulla „alkalmazása”. A magyar királyi főkegyúri jog a 15–16. században. In: *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.” Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából.* Szerk.: Bárány Attila–Pósán László. Debrecen, 2014. 219–239.

NORBERT C. TÓTH

FOREIGNERS IN THE HUNGARIAN CHAPTERS (1375–1424)

The research of the middle ranks of the Hungarian church hierarchy is still based on the thesis of Elemér Mályusz, who thought that the proportion of foreign canons in the Hungarian chapters remained fairly high until the early fifteenth century, thanks to their university education. Consequently, the canons of “Hungarian” origin were virtually forced to reoccupy the benefices with the help of king Sigismund’s 1404 decree. In the present paper, I have contrasted the evidence about the origins of beneficiaries in thirteen cathedral and collegiate chapters – those of Bács, Bosnia, Eger, Esztergom, Győr, Kalocsa, Kő/Szerém, Nyitra, Pécs and Vác, Pozsega, Pozsony and Titel – with the thesis of Mályusz. The research has clearly proved that the views of Mályusz, already nuanced by József Köblös, have to be radically modified in the light of the new evidence. As neither the proportion nor the number of foreign beneficiaries was considerable in the period investigated, there was no need to officially restrict their access to Hungarian church benefices, and nothing hindered the local clerics from obtaining them. Thus, the royal decrees enacted in the decade between 1394 and 1404 were clearly not motivated by such aims.